

Architektura – zahrada – krajina

doc. PhDr. Jana Tichá, Ph.D.

Fakulta architektury ČVUT

Výukové materiály / překlady textů ke studiu

Grant IP-RPMT 2021

Krajina a každodenní kultura po modernismu (1992)

Martha Schwartz

Ve dvacátém století se v krajinářské architektuře objevila nepočtená, ale přece pozoruhodná skupina nyní dobře známých autorů, jako byli Roberto Burle Marx, Garrett Eckbo, Thomas Church, Lawrence Halprin a Dan Kiley, kteří se přiklonili k modernistické teorii a rozešli se s tradicí akademismu v duchu Beaux-Arts. Byli přesvědčeni, že krajinářská architektura je uměleckou formou, související s ostatními druhy výtvarného umění, a že krajina může také sloužit jako kulturní artefakt, vyjadřovat současnou kulturu a být vytvořena z moderních materiálů. Přestože můžeme všechny jmenované označit jako modernisty – ve smyslu přesvědčení, že krajina může a má reflektovat potřeby a hodnoty moderní společnosti – jejich vlastní tvarosloví zaujímá širokou škálu od surrealismu po konstruktivismus.

Mladší generace krajinářských architektů, k níž patří Peter Walker, Rich Haag, George Hargreaves i já sama, provozuje svou praxi v rámci stejné modernistické tradice – ale také přijímáme vlivy ze světa umění (a sami jej ovlivňujeme). Hranice mezi uměním a krajinářskou architekturou je dnes přinejmenším zčásti setřena a krajina je rovněž doménou umělců, kteří v ní pracují. Patří k nim Richard Fleischner, Andrew Leicester, Andrea Blum, Elyn Zimmerman, Gary Reivischal a Mary Miss. Tato koalice umělců a architektů představuje příležitost nahlížet konečně zase jednou na krajinu jako na estetický počin a legitimní uměleckou formu, kterou lze posuzovat na formálním a intelektuálním základě.

Mnohé aspekty modernismu jsou stále příslibem i pro dnešní svět (jako například přesvědčení o společenské rovnosti, poctivost v užití materiálů, optimistický pohled na budoucnost a víra v lidský rozum), ale jak se tyto ideje projevují v současných krajinách?

Architektonický modernismus, i když se do jisté míry zakládal na zlepšení životních podmínek, nebyl ke krajině laskavý. Postoj moderního architekta k architektuře se velmi výrazně odlišuje od postoje moderního architekta ke krajině. Architektonický modernismus se až nápadně nezajímal například o otázky kolektivně sdíleného prostoru a místo toho se zabýval prostorem mezi budovami. Nezaujal ani formální postoj k vystavěné krajině. Místo toho ji ponechal jako morální arénu, s níž se nemanipuluje, ačkoli je společensky využívána. Je pozoruhodné, že i ti architekti, podle nichž jsou budovy schopné být nositeli idejí, jsou často nepřátelsky naladěni vůči krajinám, které se vyznačují vizuální nebo intelektuální silou. Viditelné krajiny, tedy krajiny nadané zřetelnou formou, jsou vnímány jako konkurence budov a tedy jako formálně příliš aktivní. Aby byla budova jasněji „čitelná“, musí být obsah krajiny vyprázdněný. I když všechny ostatní aspekty navrženého prostředí – počínaje budovami a

lžicemi na polévku konče – jsou považovány za legitimní pole působnosti pro architektky, modernismus nikdy nespatoval krajinu jako prostor, který má být vytvářen, a neumožnil uvažovat o krajině jako formě a kompozici. Cílem Bauhausu byly kvalitně navržené, dostupné výrobky, ale krajina měla zůstat čistě meziprostorem, v němž by byly umístěné budovy. Rozhodně to nebyla oblast, v jejímž rámci by bylo lze zkoumat kulturní postoje a ideje. Venkovní prostor byl a stále zůstává morálním bitevním polem. Až donedávna byl zřídkakdy chápán esteticky a z tohoto přístupu vyplývá pozoruhodný nedostatek návrhářských talentů v oblasti krajinářské architektury v posledních třech desetiletích. Ti, kdo se zajímají o navrhování, hledají úrodnější pole působnosti, především výtvarné umění. Tato situace mezi jinými přispěla k degradaci vizuální podoby našeho prostředí.

Skutečnost, že chybí modernistická vize lidmi vytvořených krajin, měla a má devastující účinek na prostředí našich měst i předměstí. Krátkozraký a sebestředný postoj architektů ke krajině jako k pasivnímu netečnému prostředí, v němž stojí jejich heroické objekty, způsobil vizuální a ekologickou katastrofu. Modernističtí architekti se tak paradoxně ocitli v sousedství těch, koho vnímali jako svůj přímý protiklad: totiž krajinářských architektů neoklasicismu a historismu. Modernističtí krajinářští architekti se tak ocitli v izolaci, kterou svorně podporovala pozoruhodná shoda názorů mezi laickou veřejností a modernistickými architektky: krajina má svou funkci z hlediska životního prostředí i z hlediska sociálního, ale ne intelektuální nebo estetickou. Fakt, že krajinářská architektura existuje ve Spojených státech jen o něco déle než jedno století, a že po těchto sto letech existuje jen velmi malý vzorek realizací, které by se mohly vykázat intelektuální precizností, svědčí o tom, že chybí úrodné pole pro myšlenkově podnětné krajinářské navrhování.

Mnohé ústřední ideje modernismu jsou stále přitažlivé i pro mne samotnou, a tak svou tvorbu vidím jako odlišnou od projektů historizujících a neoklasicistních návrhářů. Největší sílu z celé modernistické sociální agendy má základní optimistický postoj k budoucnosti, v níž může být dobrý design přístupný všem společenským vrstvám. Vidím proces tovární výroby ne jako omezení, ale jako příležitost, a vidím racionalitu v pozitivním světle. Velké krajiny už nemohou být komponovány v tradici kamenných soch a fontán renesanční Evropy. Dnes musejí být zhotoveny z betonu, asfaltu a umělé hmoty, z materiálů, z nichž budujeme naše každodenní prostředí. Materiály, které nejsou nijak vzácné, a předměty, které lze běžně koupit, mohou být použity důmyslně, a s tímto přístupem můžeme budovat krásné krajiny nejen pro bohaté. Musíme si osvojit technologii, abychom našli příležitosti, skryté v hromadné výrobě, která se dnes jeví stejně aktuální, jako se jevila v počátcích moderny. Tyto modernistické názory dozajista nejsou v architektuře žádnou novinkou, ale krajinářská architektura se doposud zdráhala zabývat estetickou stránkou technologie a stala se z ní profese, založená na romantizujícím postoji k minulosti.

Například „levné“ a běžné krajinářské materiály, jako je asfalt a beton, jsou často považovány za něco příliš obyčejného nebo všedního, a developeři, kteří chtějí prodávat zdání „kvality“, se jim proto spíše vyhýbají. Developeři často trvají na rozpočtech, které neumožňují nic jiného, než obyčejné a všední materiály, ovšem skutečná (nízká) kvalita projektu musí být před potenciálním kupcem skrytá, a tak musí produkt vypadat draze. Například rozhodnutí natřít beton tak, aby vypadal jako kámen, nebo mu dát strukturu vzbuzující dojem kamene, nakonec stejně nikoho neošálí, jen poukazuje na nedostatečnou hodnotu a vyvolává nepříjemný pocit klamu. Přitom je možné oceňovat asfalt a beton právě proto, jaké jsou – jednoduché, levné, tvárné – a pro jejich potenciál stát se krásnými materiály, když budou použity a udržovány správně. Jsem přesvědčená, že toto je mnohem realističtější a nadějnější přístup, než spoléhání na povrchově aplikované „luxusní“ materiály.

Než jsem začala studovat krajinářskou architekturu, zabývala jsem se deset let výtvarným uměním. Díky svému studiu byla dobře obeznámená s umělci a uměleckými hnutími, které se vyvinuly z modernistického malířství a sochařství. Možná jsou tyto zdroje pro moje uvažování důležitější, než modernismus v architektuře. Můj zájem o krajinu má kořeny v tvorbě umělců, jako jsou Robert Smithson, Michael Heizer, Richard Long, Walter De Maria a Mary Miss, kteří se rozešli s tradičním způsobem práce v ateliéru i komerční newyorskou galerijní scénou a vydali se do divočiny. Zde vytvářeli svá monumentální sochařská díla, inspirovaná krajinou, která nemohla být přenesená do galerie nebo prodána pro zisk. Jejich dílo patří k raným příkladům konceptuálního a environmentálního umění a oni sami se stali zvěstovateli nové vlny environmentálního uvědomění. Posunuli hranice „moderního“ umění a redefinovali umělecké dílo jako něco, co není ani malbou, zavěšenou na zdi, ani sochařským objektem v konvenčním slova smyslu. Umění se stalo součástí našeho prostředí, už nebylo izolovanou událostí přístupnou jen dekadentnímu galerijnímu světu.

Posun od tvorby samostatných krajinných objektů k utváření krajiny jako uměleckého díla integrovaného v prostoru se mi jevil jako logický krok. Další na řadě bylo opuštění přírodního prostředí a aplikace stejných myšlenek v komplexním prostředí města. Jeho drsnost mne nabíjí energií i inspirací stejně tak, jako průkopníky zemního umění inspirovala nedotčená krajina amerického jihozápadu.

Jako umělkyně jsem se vždy zajímala o tajemné vlastnosti geometrických forem a jejich vzájemných vztahů. Pro aplikaci těchto myšlenek ve venkovním prostředí je třeba zobrazovat krajinu jako architektonický prostor, aby byla rozpoznatelná a popsitelná. Stejně jako v architektuře by lidé měli být schopni orientace v prostoru, která dává podprahový pocit bezpečí. Jednoduché geometrické formy, jako kruh a čtverec, jsou dobře známé a zapamatovatelné obrazy. Abychom pochopili vztah jednoho prostoru k druhému, musíme se

nejprve orientovat, tak rozpoznáme nové juxtapozice nebo změny. Jednoduché geometrické vzorce jsou proto v krajině používány jako mentální mapy. Vzhledem k povaze našeho zastavěného prostředí je užití geometrie v krajině lidštější než dezorientace, kterou působí kopečky, hrboly a kudrlinky stylizovaného naturalismu. Geometrie nám umožňuje se orientovat, umístit se v prostoru a je formálně spjatá s architekturou. A konečně je také poctivější v zacházení s naším uměle vytvořeným prostředím; geometrie sama je racionální konstrukt a tak odolává pokusům o maskování našeho uměle zhotoveného prostředí tenkým nánosem naturalismu.

Během studia krajinářské architektury jsem se začala zajímat o dílo minimalistických umělců, jako jsou Robert Irwin, Carl Andre, Robert Long a Dan Flavin, kteří se zabývají popisem prostoru a manipulací s ním. Krajinářská architektura má mnohem větší měřítko, než malba nebo socha, a tak je třeba dosáhnout žádoucího efektu úspornými prostředky. Právě schopnost ovládnout velké rozlohy a rozsáhlé prostory jen několika málo gesty a materiály je pro krajinářskou architekturu podstatná. Michael Heizer propojil obrovské údolí jen jednou linií, vytvořenou buldozerem, a zmenšil radikálně rozlehlý prostor náhorní planiny, když umožnil divákovi pohled na její vzdálený horizont. Carl Andre popsal prostorový sloup nad dokonale plochou rovinou pomocí plechových plátů z průmyslového odpadu. Repetitivní umístění objektů na podlaze v Andreho cyklu tyto objekty záhadně pozvedá a přitom směřuje naši pozornost k vizuálnímu potenciálu rovné plochy.

Umělci jako Ron Davis, Robert Mangold, Mel Bochner, Frank Stella, John Newman a Al Held jsou pro mne zajímaví zejména tím, jak používají geometrii. Zkoumají celou škálu emocí, které působí různé geometrické vztahy, a pronikají do mysticismu a symbolismu, který je geometrii vlastní. Mangold nás překvapuje zakřivením a natahováním dokonalých forem, podobně jako plány Andrého Le Nôtre: na první pohled působí racionálním dojmem, ale pak se začnou vyjevovat náhodné a nepředvídatelné vztahy,

Umělci popartu, jako Andy Warhol, Jasper Johns a Robert Rauschenberg, mne zajímají proto, že se zabývají banálními, každodenními objekty a běžnými materiály. Mají pronikavý vhled do naší každodenní kultury, na níž hledí s pochopením a čerpají z její energie a syrovosti. Pozitivně na mne působí ostrý humor, s nímž nám ukazují věci z našeho každodenního života.

Kdo chce pracovat na výši doby, ať už v umění nebo v designu, musí být obeznámený s vývojem ve světě malířství a sochařství. V těchto oborech se ideje objevují mnohem rychleji, než v krajinářské architektuře, a to z řady důvodů, k nimž patří bezprostřednost těchto médií a relativně malé finanční náklady, které sledování nových myšlenek vyžaduje.

Myšlenky je třeba zpochybňovat a tak dokazovat jejich životaschopnost v určité kultuře. Mnohá umělecká díla – jako třeba ta od Jeffa Koonse, Gordona Matta-Clarka, Cindy Sherman nebo Vita Acconciho – mohou být důležitá jen v tom, že vytvářejí debatu a v jejím důsledku kritickou sebereflexi. Ne každé dílo krajinářské architektury musí být nadčasový mistrovský kus. Provokativní design a umění podporují atmosféru růstu tím, že provokují a zpochybňují zavedené standardy.

Rozchod modernistických architektů s tradicí akademismu a klasicismu byl tedy velmi důležitou událostí pro krajinářskou architekturu. Tak jako architekti museli setřást staré, aby mohli zaujmout nový estetický a filosofický přístup ke společenským potřebám Evropy po první světové válce, musíme se nyní zbavit romantických představ o historickém dědictví naší divočiny a anglické krajiny, abychom byli schopni efektivně pracovat se stále rostoucí urbanizací a suburbanizací. Nostalgie po (představě) anglického venkova, idealizovaná v anglické krajině a malbě Hudson River School v devatenáctém století, nám brání vidět naši krajinu takovou, jaká opravdu je, a brání vývoji adekvátního krajinářského přístupu k urbanizaci. Shodujeme se v odporu k ošklivosti lidmi vytvořeného prostředí a přitom děláme tak málo pro to, abychom se jím opravdu zabývali jako problémem a hledali řešení. Ve snaze vylepšit vizuální pohromu umísťujeme drobné muldičky do prostředka městských tříd a k patám budov. Bezmyšlenkovitě oprašujeme zvlněnou formu anglické krajiny jako univerzální lék na všechno, aniž bychom se tázali po její adekvátnosti nebo použitelnosti v dnešním prostředí. Zúžený a moralistický pohled naší profese na to, co představuje „správnou“ krajinu, znemožňuje zpochybňování této estetiky a překáží zkoumání jiných myšlenek a řešení problémů současné urbanizace. Kultura naší profese tvrdí, že je odpudivé, co a jak stavíme, ale pořád nejsme schopni vynalézt jiný slovník, než ten, který se řídí ekonomickými hodnotami, ani nejsme s to se rozejít s hluboce zakořeněným romantickým přístupem k naší krajině.

Krajinářská architektura jako obor se jen sotva dotkla otázek, které nastolil modernismus. Mnozí z naší profese vidí modernismus a jeho průvodní jevy, jako je růst a technologický rozvoj, jen jako příčinu úpadku našeho přírodního prostředí. Nicméně je tu pořád malý, ale souvislý proud krajinářských architektů, kteří pracují v duchu modernistické tradice a možná ji i překračují. Jsou to architekti, kteří hledají smysluplné vztahy mezi naším přírodním a zastavěným prostředím, bez romantického sentimentu, zato s očima otevřenými vůči světu, který je obklopuje.

Martha Schwartz: *Landscape and Common Culture Since Modernism*. Původně publikováno in: Marc Treib (ed.), *Modern Landscape Architecture: A Critical Review*, The MIT Press, Cambridge, MA / London 1992, s. 260-265. Přeložila Jana Tichá.

Parky pro lidi (2015)

Leonard Grosch a Constanze A. Petrow

„Vytvořit současný park je stále jedním z nejtěžších úkolů naší profese.“

Günther Vogt

Městské společnosti procházejí v současné době hlubokou změnou. Stávají se rozmanitějšími po etnické a kulturní stránce a také stárnou. Městské prostředí a životní styl jsou stále více diferencované, roste i nerovnost mezi bohatými a chudými. Živé a integrované venkovní veřejné prostory jsou tudíž pro dobrou a uvolněnou koexistenci důležitější než kdy dříve. Představují efektivní a také relativně finančně nenáročný způsob podpory přátelského spoluzití ve městech. „Efektivita“ v tomto případě znamená schopnost přitahovat různé skupiny obyvatelstva, podporovat různé způsoby užívání a poskytovat tak živé prostředí s uvolněnou a bezpečnou atmosférou. Takové prostředí pak umožňuje, aby docházelo k tomu, co je podstatným momentem městského života: totiž setkávání lidí, kteří se navzájem neznají.

Mnohé projekty krajinářské architektury posledních dvou desetiletí – a zejména ty, které vzešly ze soutěží – řeší spíše otázky estetického stylu a originality, než možnosti užívání prostoru a kvality času, který zde lidé stráví. Obrázky vhodné pro publikaci dostaly přednost před tím, jak prostředí funguje jako veřejný prostor. Jde hlavně o to, aby se prostor hodil pro jednorázové události a méně o to, aby byl vhodný pro každodenní využití. Trh tak získal navrch nad zájmy veřejnosti – jak trh ve smyslu pozornosti v rámci profese¹, tak ve smyslu ekonomického využívání městských prostorů jako součásti rozvojové politiky orientované na byznys. Krajinářští architekti v takových případech nejenže sledují své vlastní koncepty hodnot, ale také reagují na přání developerů. Výsledkem je, že společenské a psychologické, ale i politické aspekty městských venkovních veřejných prostorů – jejich schopnost přispívat k integraci ve společnosti, k sociální stabilitě a pulsujícímu veřejnému životu – často přicházejí zkrátka.

¹ Viz Georg Franck, *Ökonomie der Aufmerksamkeit. Ein Entwurf*, München-Wien, Hanser Verlag 1998

Wulf Tessin před několika lety inicioval důležitou debatu o estetických preferencích uživatelů parků, preferencích, které jsou v rozporu s mnohými současnými návrhy.² Následoval spor, který zaměřil politickou výbušnost takového pojetí krajinářské architektury, která je zaměřena jen na sebeuspokojení a je svými tvůrci chápána především jako estetický objekt. Veřejné prostory, které nejsou navrhovány vysloveně s cílem přitáhnout lidi a zvládnout intenzivní každodenní využívání, často zůstávají pusté a prázdné – a tak nenaplnují svůj potenciál jako místa setkávání ve městě. V německé krajinářské architektuře se v devadesátých letech dostaly do popředí otázky designu a v nultých letech vzrostla pozornost k ekologickým aspektům veřejných prostranství v důsledku povědomí o klimatických změnách, nyní je tedy opět nezbytné, aby se do centra pozornosti dostala společenská role krajinářské architektury.

[...]

Zajímají nás tedy možnosti, jak vytvořit z veřejných prostranství jeviště městského života – jeviště, která by byla intenzivně využívána a měla pro lidi smysl a význam. Nazýváme to „performativní přístup“. Tvořit v lidském měřítku městské prostory, které jsou plné života, jak to prosazuje v oblasti architektury a urbanismu Jan Gehl,³ to zdaleka není ani v krajinářské architektuře něco samozřejmého. „Jestliže je vaším cílem vytvořit místo... jenom design na to nestačí“,⁴ jak upozorňuje Project for Public Spaces.

Krajinářská architektura může být víc než jen konceptuálně originální a na výši doby ve smyslu své formy. K tomu je ale zapotřebí, aby návrh obsahoval jak silnou estetickou stránku, tak prostorový koncept a také představu o místě jako společenském prostoru: představu o tom, jaké způsoby využití návrh podporuje, o různých atmosférách, které mohou vznikat, a jaké nabízí prostředí pro setkávání a sdílení zážitků. Jde tedy o souvislosti mezi formou a užíváním, programem a živou atmosférou, gestem návrhu a popularitou místa, mezi identifikací s místem a možnostmi podílu na jeho užívání. A přirozeně jde také o to, jak zařídit, aby lidem bylo ve veřejném prostoru, na veřejných prostranstvích dobře. Tento požadavek by měl jít ruku v ruce s povědomím o tom, že lidé nevnímají jen celkový návrh, ale i podtextu materiálů a detailů různě v závislosti na své sociální skupině. Cílem musí být veřejná prostranství, kde se cítí vítáni nejen příslušníci bílé střední vrstvy. A to také zdaleka není samozřejmost.

² Wulf Tessin, *Ästhetik des Angenehmen. Städtische Freiräume zwischen professioneller Ästhetik und Laiengeschmack*, Wiesbaden, VS verlag für Sozialwissenschaften 2008

³ Jan Gehl, *Města pro lidi*, Praha, Nadace Partnerství 2012

⁴ www.pps.org, odečteno 23. 7. 2015

Park am Gleisdreieck je městský park pro jedenadvacáté století – je to místo, které iniciovali a prosadili sami občané města, a které vzniklo v dialogu s nimi. Díky této historii svého vzniku je park výsledkem kolektivního procesu učení. Projektanti nebyli jediní, kdo se hodně naučil. Každý, kdo se zajímá o navrhování městských veřejných prostranství, si může všimnout, jak dobře mohou být soukromě využívané prostory začleněné do veřejného prostoru (zahrádkářská kolonie a Café Eule); může si všimnout, že v parku mohou být i místa, která nejsou navržena architekty a přece mohou být velmi důležitá hlavně pro děti (místa, kde se děti mohou seznamovat s přírodou); jak obohacující může být integrace živé zahradnické kultury do veřejného parku (mezikulturní zahrada); jak poetické jsou láskyplně udržované zahrádky a smyslově bohatá je městská divočina. Mnozí krajinářští architekti si to neuvědomují nebo neuznávají tyto hodnoty.

Krajinářská architektura, která dává hlas občanům, se osvobozuje z elitního a kulturně konzervativního sebepojetí, převzatého z architektury. Dnešní stavební kultura je uskutečňována ani ne tak prostřednictvím expertů a hegemonie, jako začleněním znalostí každého ze zúčastněných. V případě parku Gleisdreieck to vedlo i k integraci způsobů užívání venkovních prostorů, které jsou založené spíše na procesech apropriace a tudíž se těší značnými sympatiím veřejnosti. To vyžaduje v neposlední řadě i integraci různorodých estetických preferencí, které charakterizují dnešní společnost.

Leonard Grosch a Constanze A. Petrow: Parks for People, in: idem, *Designing Parks. Berlin's Park am Gleisdreieck or the Art of Creating Lively Places*, jovis, Berlin 2021, s. 4-8.
Překlad Jana Tichá.

Nová území pro veřejný prostor (2020)

Michel Desvigne

V blízké budoucnosti se naše společnost bude muset vypořádat s několika fenomény velkého měřítka, v první řadě s nezbytnou transformací zemědělské praxe. Industrializované zemědělství nám zanechalo obrovské plochy území a nějakou dobu potrvá, než se tyto krajiny vyvinou. Bude to znamenat kupříkladu nechat půdu ležet ladem, aby bylo možno připravit podmínky pro alternativní metody farmaření. Jestliže se rozhodneme pohlížet na tuto transformaci jako na „velký projekt“ sám o sobě, stane se mimořádnou příležitostí zlepšit kvalitu těchto krajin a zároveň ošetřit okraje velkých měst. Práce, kterou jsme udělali v oblastech ležících mezi městskou periferií a územími s intenzivním zemědělstvím – ve snaze restaurovat v obou územích jakýsi veřejný prostor za pomoci různých zahradnických metod – získá ještě větší smysl v kontextu velké zemědělské reformy.

V šedesátých letech dvacátého století přinesla mechanizace zemědělské práce konsolidaci pozemků a přitom zlikvidovala silnice, příkopy, strouhy a křoviny. Někteří krajinářští architekti usilovali o zmírnění katastrofálních ekologických následků této politiky: například Claude Guinaudeau, proslulý zahradní inženýr, který pracoval nějakou dobu s manželí Corajoudovými a poté s Renzem Pianem, přišel s myšlenkou finanční podpory, která by farmáře přiměla, aby znovu vysazovali keře podél struh a příkopů. Tento návrh se ale neseťkal s úspěchem.

Dnes se vnímání této problematiky posunulo. Veřejné mínění je nyní zralé na to, aby se tento cíl uskutečnil. Území bude nutné nově zorganizovat, to je nezbytnost, tak proč ji nevyužít k tomu, aby sloužila zájmům našich měst oživením ideje „velkého projektu“, přestože se zdá, že v dnešní době takové označení vzbuzuje obavy nebo přinejmenším určitou míru nedorozumění. Jakákoli diskuse o tématu přírody tíhne k tomu, aby se odehrávala v defenzivním duchu s důrazem na potřebu „ochrany“. Velmi mne překvapilo například to, že v Berlíně byla transformace Tempelhofu – gigantické pustiny uprostřed města, která vznikla po uzavření letiště – provedena nesystematicky, někdy ovšem brilantně, nicméně bez jakéhokoli celkového projektového záměru. Současné město se rozvíjelo takřikajíc záludně, rozlézalo se směrem ven, dokonce i smíšené zóny jako by byly naplánovány bez explicitního záměru, ambice, bez hrdosti. Proto se zdá být nanejvýš důležité navrátit význam pojmu „velký projekt“, ne v rovině výmluvnosti, ale abychom pozvedli naše ambice a zdroje tak, aby jejich měřítka odpovídala měřítku problému.

Tuto transformaci nelze vyjádřit kresbou – žádná zemědělská krajina nebyla nikdy předem nakreslená, snad jen v totalitních režimech! Krajinu budoucnosti vytvoří kvantitativní data a nové způsoby obdělávání půdy. Proces reorganizace může být iniciován podporou místního farmaření v malém měřítku. Okraje měst mohou být k tomuto účelu velmi vhodné. Ale kritická hranice rentability pro farmy tohoto typu není optimální, jak lze jasně vidět na území Saclay Plateau. Plošina Saclay by samozřejmě mohla být osázena něčím jiným, například lesy, které budou čím dál důležitější pro regulaci klimatu v pařížské aglomeraci. Gilles Clément vytvořil návrh na experimentální agrolesnické hospodářství na tomto území. Lesy jsou víceméně náhodně roztroušené po celém zemědělském území a ukazují například na opuštěné pole nebo oboru pro chov zvěře. Proč jim nedat environmentální a estetický smysl a nevytvořit mnohem větší souvislá pásma lesů? Ke zvládnutí tohoto přechodu bude nutné uspořádat workshopy, které by sloužily jako fóra pro diskutování návrhů a pravidel, které byly vypracovány a které budou posuzovány podle cílů, potřeb a zájmů budoucích farmářů, měst i ekologie. Takový přístup bude vyžadovat nahradit pojem ochrany krajiny tvorbou krajiny, bude vyžadovat podporu propojení a kontinuity mezi městy, odhalení určitých míst, návrhy stezek a zajímavostí k vidění, zdůraznění topografických podmínek a pohledů, tak jak to nyní děláme v Euralens.

Další obrovský úkol, který je před námi, je dědictvím typického fenoménu plánování dvacátého století, totiž velkých nákupních zón, které vyrostly jako houby po dešti zejména v uplynulých třiceti letech. Periferie našich měst projde úpadkem těchto zón a jejich rozsáhlých parkovacích ploch. Co s nimi? Zabývali jsme se tímto tématem v Mérignac-Soleil společně s OMA a nedávno také v Saint-Malo. V prvním případě relativní blízkost Bordeaux nabízí možnost nahradit zastaralé nákupní zóny bydlením; spíše než parcelovat a pohlcovat další a další území zkusme využít to, co už je zasítováno a napojeno na veřejnou dopravu. Ovšem v menších a středně velkých městech tato strategie nefunguje. Budeme muset najít jiné metody, možná navrácení území přírodě, jak se to děje v případě bývalých industriálních nebo důlních oblastí. Kdo se ujme této odpovědnosti? Bylo by moudré položit si tuto otázku dříve nežli později, dokud tu ještě jsou solventní majitelé. Když dnes nějaká firma otevírá lom na kámen, musí zároveň předložit projekt restaurace území se zajištěným financováním. V nákupních zónách žádná taková opatření nebyla přijata, a přitom se jedná o poměrně rozsáhlé plochy území. Můžeme spoléhat na politiky, že se pustí do utkání s mnohdy velmi mocnými regionálními aktéry? V Mérignacu nám reorganizaci území zadala agentura veřejné správy; naše zadání bylo definováno s ohledem na soukromé vlastníky, kteří doufají v budoucí profit z prodeje svých pozemků.

Zemědělská transformace musí být také založena na sdílené vizi, která bude dána do služeb komunity. Víme, jak tvořit udržitelné „modrozelené infrastruktury“ nezbytné pro vodní toky a

zadržování vody a ekologickou kontinuitu. Tato infrastruktura může být bohatěna cestami, které umožní lidem využívat krajinu: obyvatelé malých měst musejí někdy jet až dvacet kilometrů, aby našli místo, kde mohou jít na procházku. Ovšem proměnit ohromné rozlohy neutrálního substrátu, zbaveného hmyzu, nasyceného umělými hnojivy a permanentně zavodněného, v půdu využitelnou pro pěstování plodin, kde nejde o maximální profit. Bude zapotřebí mnoho práce a prostředků, a to v měřítku přesahujícím možnosti těchto obcí. V některých projektech se ním podařilo přesvědčit ty, kdo rozhodují, pomocí argumentu, že naše hybridní „okraje“ mohou zvýšit hodnotu rozvolněného města a nabídnout veřejné prostory, které mu chybí. Ale zdroje, které jsou zapotřebí k uvedení těchto principů do praxe, jsou pořád příliš omezené. Finanční kapacita a politická vize musí být formulována na úrovni, která přesahuje měřítko bezprostředně blízkého. Místní iniciativa může mít nádech disidentského projektu – průkopnického, odvážného, ale křehkého – ale pro změnu, která by pronikla do všech vrstev, až po lokální úroveň, bude zapotřebí velký zemědělský, národní a možná evropský plán. Taková veřejná zakázka musí být teprve vynalezena.

K tomuto seznamu můžeme přidat velkou dopravní infrastrukturu. Město druhé poloviny dvacátého století bylo navrženo dopravními inženýry; sídelní kaše je všude strukturována ubohým designem kruhových objezdů. Krajinářský projekt by mohl určit pozici silnic, které jsou do plánu vkládány, ale také řídit jejich „opravu“, což je hlavní úkol, který před námi leží. Pracujeme s kanceláří Richarda Rogerse na budoucnosti hlavních dálničních a silničních tahů Velké Paříže. Jejich budování má za následek značné množství zbytkových ploch: jen na úseku dálnice A1 mezi Paříží a letištěm Charles de Gaulle jsme jich napočítali 260 hektarů! S těmito „zbytky“ se nic nedělalo, až na komickou ornamentální „výzdobu“. Spíš než jejich proměnu ve veřejné parky, jak velí běžný reflex, přestože jsou pak mimo měřítko a úplně nesmyslné, by bylo na místě je svěřit do kompetence zemědělství a lesnictví.

Nejtěžší rány způsobené územním plánováním by tedy bylo možno zahojit krajinářskými projekty velkého měřítka, jejichž charakter by určovala komplexní úvaha o zemědělství budoucnosti. Vezměte si příklad švýcarských krajinářských architektů, kteří pracují v těchto odvětvích, definují součásti a pravidla, a pak aktivně sledují své návrhy až do fáze realizace. Například program renaturalizace početných kanalizovaných vodních toků má za úkol zamezit ochuzování životního prostředí. Jedním z projektů nedaleko Ženevy byl pověřen Georges Descombes. Ve Francii sehráli krajinářští architekti významnou roli v plánování villes nouvelles, tzv. nových měst v šedesátých a sedmdesátých letech dvacátého století. Michel Corajoud navrhl krajinový plán pro Isle-d'Abeau poblíž Lyonu. V Cergy-Pontoise, Saint-Quentin-en-Yvelines a několika předměstích navrhli Jacques Sgard, Gilbert Samel a Allain Provost projekty, které v některých případech připomínaly systém parků, inspirovaný

zřetelnou ekologickou vizí. Naše společnost potřebuje prostředky, které by daly nový impuls územnímu plánování, a to okamžitě.

Michel Desvigne: New Territories for Public Space, in: Françoise Fromonot (ed.), *Transforming Landscapes. Michel Desvigne Paysagiste*, Birkhäuser, Basel 2020, s. 108-109.
Překlad Jana Tichá.

Know-how a know-why: za posílení teorie při studiu krajinářské architektury (2018)

Constanze A. Petrow

Špatný urbanistický návrh se vždy zakládá na špatném urbanistickém myšlení.

Dovey 2016, s. 1

K čemu je při studiu krajinářské architektury zapotřebí zprostředkování teorie? Zástupci jiných oborů by tuto otázku zřejmě považovali za paradoxní, ale pro krajinářské architekty zůstala dosud nevyjasněná. Ba co víc, tato otázka je pro ně jistým způsobem provokativní, protože se přímo dotýká vzájemného poměru sil uvnitř tohoto oboru. Pro studium krajinářské architektury v Německu je dnes totiž více než kdy dříve charakteristické, že v něm panuje napjatý vztah mezi požadavky akademické disciplíny na jedné a praktické profese na druhé straně, mezi starými zvyklostmi a novými výzvami.

Důležitost otázky, jaké je postavení teorie při studiu tohoto oboru, bych chtěla demonstrovat nejdříve na příkladu své vlastní studijní zkušenosti. Ten, kdo tak jako já studoval v devadesátých letech 20. století na Technické univerzitě (TU) v Berlíně krajinářskou architekturu se zaměřením na navrhování, ten studoval vlastně *bez knih*. Součástí výuky architektonického navrhování nebyla konfrontace ani s významnými myslitelkami a mysliteli krajinářské architektury a architektury, ani se současnými diskurzy, které by nějakým způsobem souvisely s plánováním veřejného prostoru. Naše studium sice doplňovaly semináře, které měly zprostředkovávat teoretické pozadí projektování – v první řadě základní porozumění úkolu ztvárňování veřejných městských prostranství – a předkládaly nám různé příklady interpretací aktuální tvorby v daném oboru. V našem studiu ovšem nehráli vůbec žádnou roli vynikající urbanisté jako Jane Jacobs, William H. Whyte a Jan Gehl. Studenti se dozvídali spíše jen jednoduché pravdy a poučky a až nekriticky se jim vštěpoval projektantský žargon; studující si tehdy museli vystačit s povšechným povídáním o „geniu loci“ a o „inscenování prázdnoty“.

Tento stav se v důsledku generační výměny uvnitř profesorského sboru naštěstí už změnil, a to mimo jiné díky vydatné podpoře exponenciálně narostlé nabídky odborné literatury. Přesto se k teorii a k vlastnímu navrhování přistupovalo při studiu krajinářské architektury často jako k víceméně odděleným sférám a přikládal se jim různý stupeň důležitosti – se značnou převahou ve prospěch architektonického navrhování.

V kontrastu s tím budu v tomto příspěvku uvažovat o tom, proč právě zprostředkování teorie představuje neoddělitelnou součást univerzitního vzdělávání krajinářských architektů. Moje argumentace je založena na třech pilířích: 1) na dosažené komplexitě a na vysoké dynamice rámcových společenských podmínek projektování, 2) na podstatných rysech daného oboru a na specifickém způsobu práce krajinářských architektů a 3) na autentické úloze univerzit prokázat způsobilost svých absolventů k doktorskému studiu zakončenému promocí. Tento poslední úkol se dnes i v krajinářské architektuře bere vážněji než ještě zhruba před deseti lety. Je to součást vývoje, zapojená do rozsáhlejších výrazných změn na poli německé vysokoškolské politiky. Dotýká se otázky budoucího postavení krajinářské architektury na univerzitě a zasahuje tedy náš obor naprosto zásadním způsobem. Později se k tomu ještě vrátím.

Nejprve bych chtěla vyložit, jakým způsobem já sama chápu krajinářskou architekturu. V tomto příspěvku se věnuji jedné složce našeho oboru, který navrhuje a staví veřejná prostranství, a proto se označuje v užším slova smyslu jako krajinářská architektura nebo projektování veřejného prostoru. Stojí v protikladu k plánování krajiny a k ochraně přírody. Krajinářská architektura v tomto smyslu pro mě představuje kulturní praxi a urbanistickou disciplínu (srov. Petrow 2015, 2016). Toto pojetí se odlišuje od chápání krajinářské architektury jako čistého plánování zeleně, zelené infrastruktury, zahradního umění, zahradní architektury nebo dokonce „postavené teorie“ (srov. Tschumi 1987). Přednostním kontextem práce krajinářských architektů je město. Jejich předmět činnosti spadá do oblasti kulturní produkce, k níž patří mimo jiné také architektura a urbanismus, umění a design. Krajinářská architektura má vždy vztah k přírodě a obsahuje sociální složku. Úkol ztvárňovat veřejná prostranství činí z práce na plánování veřejného prostoru navíc výsostně politickou záležitost. Aby toto jednání nebylo naivní nebo nezodpovědné, měli by krajinářští architekti minimálně v náznacích chápat společenské pozadí svých projektů a znát minimálně v hrubých obrysech novější historii rozvoje měst. Tím se již naznačuje, které teorie považuji za zvláště důležité. Také k tomu se ještě později podrobněji vrátím.

Základem níže rozvedené myšlenky je následující teze: to, že architektonická ztvárnění veřejného prostoru jsou často zaměnitelná a málo inovativní a že veřejnost tudíž nevnímá krajinářskou architekturu jako uměleckou disciplínu, která má mimořádně důležité pole působnosti, nýbrž ji spíše považuje za jakési ozeleňování v praxi (srov. Petrow 2013), není jistě způsobeno tím, že by na univerzitním vzdělávání krajinářských architektů participovalo několik teoretiků, kteří by oslabovali praktickou výuku navrhování (srov. Weidinger 2013; Lesche 2016). Důvod je totiž přesně opačný: je to nedostatek teoretické hloubky. Absolventi krajinářské architektury na německých univerzitách mají příliš málo kulturního kapitálu

(Bourdieu 1989) ve smyslu vzdělání, které přesahuje vědomosti osvojené v souvislosti s konkrétními architektonickými úkoly a know-how potřebné ke stavění. Zejména v projektování objektů se mnozí krajinářští architekti orientují téměř výhradně na estetickou stránku věci, takže se omezují, jak popsal Ulric Eisel (1997), na formální prvky, vnímané vizuálně. Naopak podřízenou roli sehrávají v architektonických návrzích myšlenky o budoucí sociální roli míst, o odpovědích na jednotlivé fáze společenského vývoje, o nových požadavcích na využití a o různých sociokulturních kontextech a rovněž o architektonických úpravách jako náročných komentářích poměru společnosti k přírodě. Většina krajinářských architektů chápe svůj předmět do značné míry jako nepolitický, a také proto je krajinářská architektura zřídka *sociálně inovativní*. V rámci studia by proto bylo nezbytné osvojit si větší kulturní kapitál a intenzivněji se konfrontovat se společností – a to vždy na rozhraní navrhování veřejných prostranství a procesů jejich vyjednávání a vzniku. Stěžejním obsahem studia krajinářské architektury se musí opět stát osvojení know-why ve smyslu reflexivní znalosti a v jeho důsledku rozvoj takového *postoje*, který přesahuje rámec postoje tvůrčího.

1 Komplexita a dynamika rámcových společenských podmínek projektování

Mým hlavním argumentem pro to, že by výuka měla být nezbytně teoreticky podložená, je dosažená komplexita rámcových podmínek projekční činnosti a vysoká dynamika společenských změn. Tyto rámcové podmínky bych zde chtěla v krátkosti načrtnout:

- Společnosti západního světa se stále více kulturně diferencují, a to jak z hlediska svých prostředí, tak z hlediska svého etnického složení. Tím se mnohonásobily sociokulturní kontexty, ve kterých se realizují projekty krajinářské architektury. *Individualizace a pluralizace* životních stylů, spjatá se změnou poměru mezi pracovní dobou a volným časem v každodenním životě většiny lidí ve prospěch volného času, vedla k diferenciaci skupin uživatelů a jejich příslušných zájmů v městském veřejném prostoru – Werner Nohl (2002) pojmenoval tento jev jako „roztříštění potřeb veřejného prostoru“. *Migrace* vede navíc k tomu, že veřejné prostory měst využívají také lidé s jiným kulturním zázemím a tím částečně také s jinými potřebami a (hodnotovými) představami. Krajinářští architekti musejí dnes formulovat odpovědi na specifické kontexty a převádět znalosti o společnosti do postavené krajiny a nemohou ji už dále adresovat jen jakémusi hypotetickému „průměrnému uživateli“.
- Tváří v tvář pluralizaci, migraci a rostoucímu štěpení společnosti na chudé a bohaté získávají volná veřejná prostranství důležitou společenskou *integrační funkci* coby veřejný prostor: architektonické ztvárnění tohoto veřejného prostoru se může stát

nástrojem sociální stability obcí. Na městských veřejných prostranstvích lze v uvolněné atmosféře zažívat odlišnost a osvojovat si toleranci. To ovšem předpokládá, že ztvárnění daného veřejného prostoru osloví co možná nejvíc skupin obyvatelstva a prostorová organizace veřejného prostoru podpoří pokojné spoluzití a soužití nejrůznějších návštěvníků. Od projektantů, kteří architektonicky ztvárňují veřejná prostranství, se v zásadě očekává, že si budou uvědomovat svou velkou sociální odpovědnost.

- Veřejná prostranství dosáhla dosud nebývalé dynamiky jako místa živé *městské kultury* a nabyla komplexnějšího charakteru jako sociální prostor. Tento aspekt zahrnuje také rostoucí potřebu podílet se na veřejném prostoru vlastnicky, buď formou kreativních aktivit proměňujících veřejný prostor, nebo integrací poloveřejných zón, např. komunitních zahrad, do veřejných areálů. S tím souvisí nutnost nastavit citlivou rovnováhu mezi požadavkem profesionálního ztvárnění veřejného prostoru a dílčím předáním suverenity ztvárnění jeho uživatelkám a uživatelům.
- V důsledku *strukturální ekonomické změny* zaujímají města nové postavení na národní a mezinárodní úrovni. S tím je spjatý nejen projektový úkol konverze a nové interpretace opuštěných průmyslových areálů a podnikatelských provozoven. Dnes se přikládá velký význam spíše kvalitě života a rovněž turistické přitažlivosti města a tím také jeho nabídce atraktivních veřejných prostranství. Živá, přitažlivě ztvárněná a dobře udržovaná veřejná prostranství se stala součástí takzvané „symbolické ekonomie“ (srov. Zukin 1995; Petrow 2011). Tím se dostává do popředí také reprezentativní funkce, jejíž poměr k jiným požadavkům kladeným na veřejná prostranství je třeba reflektovat.

Na účinnosti tedy dnes nabývá ekonomická dimenze krajinářské architektury. Na rozdíl od státních cílů zaměřených na veřejné blaho, které determinovaly komunální projektování veřejného prostoru od 19. století, získaly v současnosti na významu *komerční cíle*. Úpravy veřejných prostranství dnes sledují nepřímé komerční cíle, jako je například zlepšení image města, ale také bezprostřední komerční cíle, jak je představují například zóny inovativního podnikání Business Improvement Districts (BID). Žádoucí změny image si vyžadují rozmanité projektové strategie podle toho, zda se jedná o „rostoucí“ města, nebo města, která se naopak „smršťují“.

- Zóny Business Improvement Districts (BID) jsou výrazem neoliberalizace politiky rozvoje měst. Ta se projevuje v rozvoji veřejného prostoru především nárůstem počtu

privátních aktérů. S tím těsně souvisí fakt, že se zmnohonásobil počet akcí pořádaných na volných veřejných prostranstvích. Proti integrační funkci volných veřejných prostranství stojí na jedné straně tvůrčí fádnota a nedostatek oživení ve všední dny jako ústupek způsobilosti těchto prostranství k pořádání akcí a na druhé straně mimořádně exkluzivní a tím výlučné ztvárnění zaměřené na obrazový potenciál. Pokud se projektant nechce nechat jen slepě vést zájmy trhu, je třeba vytvořit povědomí o etických aspektech krajinářské architektury (srov. Berr 2017) a o hodnotových konfliktech při projektování veřejného prostoru ve městech (srov. Petrow 2017).

- Proměnily se nejen cíle, které sledují úpravy veřejného prostoru, nýbrž také *procesy jejich vzniku* i nástroje projektování, které jsou k dispozici. Veřejná prostranství se rozvíjejí klasickou metodou shora dolů s přímým pověřením nebo na základě soutěže, ale také v rámci partnerství veřejného a soukromého sektoru (Public Private Partnership, PPP) nebo participativních procesů, vždy v nejrůznějších podobách. To vyžaduje od projektantů podstatně více schopností než jen schopnost navrhovat a vědomosti o realizaci projektu. Proces projektování vyžaduje víc než jen intuitivní nalézání formy a rozvoj prostoru poplatný vlastnímu vkusu, víc než jen „subjektivistickou libovolnost“ (Nohl 2002, s. 13).
- S rostoucí *participací* občanů se mění mocenské poměry v projektování, rozpadá se dichotomie mezi „experty“ a „laiky“. To vyžaduje na straně projektantů schopnost reflexe vlastní role a role jiných aktérů v procesech projektování. Krajinářští architekti musejí být s to komunikovat z očí do očí s občany a přihlížet ve svých projektech k jejich přáním a požadavkům.
- *Globalizace* vede k importu a exportu architektonického tvarosloví a trendů, ale také k tomu, že projektanti působí v jiných kulturních kontextech než jen v těch důvěrně známých. To vyžaduje mezikulturní kompetenci a opět schopnost reflexe ve vztahu k přenositelnosti koncepcí, stylů, symbolů a vybavení.
- *Demografická změna* vede k tomu, že roste význam bezbariérovosti, komfortu a vytváření možností, aby se starší lidé mohli zúčastňovat akcí ve veřejném a poloveřejném prostoru měst, případně aby se tímto směrem orientovalo společenské povědomí. V této souvislosti se z veřejných prostranství stala také důležitá místa bezplatné preventivní zdravotní péče. Zohlednění těchto aspektů v projektování předpokládá vedle vědomostí o normách a ukazatelích také znalosti z oblasti společenských věd.

- Ke zvláštním požadavkům jednotlivých *skupin uživatelů* patří dnes navíc obsáhlé vědomosti. Jsou institucionalizovány např. v podobě genderové rovnosti (gender mainstreaming) a následně rovněž integrovány do projektů.
- *Socio-technická změna* vede k novým možnostem šíření informací přes existující nabídky ve veřejném prostoru a plánovací projekty, ale také ke změněnému uživatelskému chování ve veřejném prostoru (jako je surfování po internetu a práce za pomoci wi-fi nebo geocoachingu, srov. Rauterberg 2014). Ztvárnění veřejného prostoru na to může reagovat třeba designem vhodného mobiliáře. Zmnohonásobily se především komunikační kanály, a to poskytuje komunitám, ale také všem ostatním aktérům rozvoje města a veřejného prostoru dosud nebývalé možnosti šíření informací a ovlivňování veřejného mínění přes projekty ve veřejném prostoru.
- Množství vědomostí, které je třeba implementovat do projektování, zvyšuje dále nezbytné přizpůsobování měst aktuální *klimatické změně*. Ztvárnění veřejného prostoru může přispět k tomu, aby města byla odolnější, a může lidi přimět ke zvýšené pozornosti a k úctě k přírodě. Projektanti by si měli být vědomi tohoto volného prostoru k jednání – moudré podněty k tomuto tématu přinášejí některé teoretické příspěvky, jako např. ten od Elizabeth K. Meyerové (2008).
- Tím, že působiště krajinářských architektů je dnes komplexnější a že je tento obor *mezinárodně* podstatně silněji propojen než kdy dříve, roste také počet kanonických děl, vzorových projektů a přístupů k plánování, které by měl krajinářský architekt znát. Jejich zprostředkování, zařazení a výklad patří rovněž do oblasti teorie.
- Jelikož se převážná část projektů ve veřejném prostoru realizuje v městském kontextu, předpokládá se, že projektant bude mít znalosti *kontextu „město“*. Zároveň se po něm požaduje, aby měl k tomuto kontextu blízký vztah, tedy aby prokázal důvěrnou znalost a zásadně pozitivní postoj vůči městskému prostředí. Stejně tak se na něm vyžaduje otevřenost vůči kontextům, které se odlišují od vlastního prostředí a životních poměrů, a schopnost empatie k obyvatelstvu, které tam žije, a k jeho potřebám.

Dostát těmto rámcovým podmínkám vyžaduje dva druhy vědění: faktické znalosti vztažené k aplikaci (*knowledge*) a teorii jako rámec poskytující orientaci (*framework*) (srov. Thompson 2017). Oba druhy vědění jsou vzájemně provázány. Osvojení faktických znalostí, které je v

krajinářské architektuře považováno spíše za nezbytnost, propojené s konkrétními praktickými návody pro projektování, vede zpravidla jen prostřednictvím reflexe významu těchto znalostí a důvodů jejich institucionalizace (např. při gender mainstreamingu) skutečně také k jejich aplikaci. Zprostředkování znalostí nelze tedy oddělovat od smyslu teoretické reflexe.

Během studia jsou položeny základy k pochopení rámcových podmínek projektování, studium je pak vědomostní základnou pro vlastní profesionální praxi. Z dotazů kladených projektantům vyplynulo, že se ve své práci opírají do značné míry o to, co si osvojili během studia, a to dokonce i v případě, že je od dob studií dělí už dvě desetiletí nebo i více (srov. Sutter-Schurr, 2010). Praktikující projektanti nečtou po studiu téměř žádnou odbornou literaturu a „stejně tak zhoubná“ je jejich poptávka po výsledcích z oblasti vědy a výzkumu (Sutter-Schurr 2010, s. 22). Práce projektanta spočívá tedy ve vztahu k potřebám uživatelů v zásadě na domněnkách, úvahách o věrohodnosti a na poučkách, spjatých s nepřipustnou paušalizací; „ví se méně, než se myslí a tvrdí“ (Selle et. al. 2010, s. 153).

Důvodů pro tuto zdrženlivost ve vztahu k teorii je mnoho a na prvním místě se zpravidla uvádí nedostatek času. Na pozadí výše popsané důležitosti zprostředkování teorie při studiu a tím profesionální socializace do značné míry bez vlastní četby – a rovněž tedy bez zásadní zkušenosti, že četba je ve vztahu k profesionální činnosti prospěšná – lze vycházet z toho, že mnoha krajinářským architektům chybí jednoduše kultura čtení. Jedna architektka mi kdysi řekla, že architekti si „knihy prohlížejí“, místo aby je četli. Totéž zřejmě platí pro většinu krajinářských architektů.

2 Podstatné rysy oboru krajinářská architektura a způsob práce krajinářských architektů

Nezbytnost zprostředkování teorie vychází tedy v první řadě z velké komplexity rámcových podmínek dnešního projektování. Vedle těchto externích podmínek existují však také interní, danému oboru imanentní důvody, proč je zprostředkování teorie nezbytné, nebo přinejmenším žádoucí.

2.1 Normativní „náboj“ předmětu krajinářské architektury

Předmět krajinářské architektury je do značné míry normativně „nabitý“, to znamená, že je navázaný na společenské hodnoty a normy. Tyto hodnoty a normy jsou spjaté buď s historicky zformovaným sebepojetím (identitou) západoevropských kultur, nebo s pozdějšími společenskými konfrontacemi a procesy tvorby povědomí.

Krajinářští architekti

- se zabývají *přírodou* a její ochranou, formují *krajinu*, jsou kompetentní v otázkách *ekologie* a ve svém uskutečňování plánovaného politického cíle se orientují na *udržitelnost*,
- upravují volná *veřejná* prostranství na zakázku *orgánů veřejné správy*,
- společně s úřady památkové péče udržují nebo rekonstruují památky *kulturního dědictví* a integrací reliktních dřívějších využití uchovávají svědectví *kolektivní paměti* stejně jako symboly *lokální identity* (srov. Petrow 2017),
- jako zástupci estetického oboru se chtějí svým dílem vyrovnávat měřítkům *kvalitního navrhování* v rámci své epochy, nebo je dokonce aktivně dále rozvíjet; slouží tak *architektonické kultuře*.

V důsledku této hodnotové provázanosti se objekty krajinářské architektury podřizují aktuálně platnému duchu doby. Hodnoty a normy s nimi spojené jsou sporné, nestálé a procházejí trvale procesem přehodnocování. Projektanti by proto měli být schopni je reflektovat a sledovat jejich neustálé zpřesňování.

2.2 Náchylnost krajinářské architektury k ideologii

Projektování je úzce spjaté s přehodnocováním, a tak se řídí proměnlivými vzory. Tím je ovšem do značné míry náchylné k ideologii. Jako „výpovědi, v nichž hodnotové soudy a návody k jednání vystupují v přestrojení za potvrzování skutečnosti“, nejsou ideologie „[...] v zásadě nesprávné, ale zato jsou většinou jednostranné, zkrácené různými zájmy, jen polopravdivé“ (Tessin 1999, s. 440). Paradigmata plánování a navrhování mají navíc krátký poločas rozpadu (srov. Petrow 2017), jsou to jen dočasné „pravdy“. Pravidelně je nahrazují pravdy nové. Zároveň jsou však mimořádně setrvalé. Bývají zavržené – zato pak leckdy i velice radikálně – teprve po dlouhých obdobích, kdy se těšily všeobecnému konsenzu. Trvalo tak přibližně třicet let, než byly zpochybněny vize „funkcionalistické moderny“ a „města pro auta“, které nadělaly ve městech takové škody. Se stejnou rigorozitou, s jakou se krajinářská architektura sedmdesátých a osmdesátých let 20. století rozloučila s tvůrčími aspekty a nahradila je sociálními a ekologickými hledisky, zanedbávala následující epocha naopak sociální aspekty a na mnoha vysokých školách v Německu se dokonce téměř nevyučovaly žádné společenskovední poznatky.

Radikální zvraty často provází ztráta důležitých témat, takže pokrok zároveň mnohdy znamená i krok zpátky. Zkoumat tuto dynamiku plánovacích vizí patří do oblasti historie plánování a profesní sociologie. Jeden z důvodů neomylného ignorování některých obsahů

spatřuji však v tom, že v plánovacích oborech téměř neexistuje kultura kritiky, diskurzu a angažované, zvidavé reflexe vlastní práce. Nedostává se zde teoretické konfrontace, intenzivního zápasu o správná zdůvodnění. Již za mých studií neměla teorie tu důležitost, která by byla přiměřená společenské odpovědnosti, jež doprovází navrhování vystavěného prostředí. Na německých univerzitách se vyučuje a učí aktuálně platné paradigma ztvárnění veřejného prostoru; daná generace krajinářských architektů a architektů si je osvojuje často na dobu celého svého profesního života. Předpokladem dalšího rozvoje oboru je však kritická revize dědictví a novější tvorby. K tomu je však bezpodmínečně nutná schopnost (sebe) reflexe. Studenti by si ji měli osvojovat již během studia jako součást profesionální socializace.

Když se studentům zadá úkol, aby napsali kritiku nebo esej, většina z nich na tomto zadání žalostně ztroskotá. Nedaří se jim to v prvé řadě nikoli proto, že by se neuměli písemně vyjadřovat, nýbrž z toho důvodu, že jim dělá problémy analyzovat současnou tvorbu, zařazovat jednotlivé projekty do širšího tematického kontextu a zaujímat k nim své vlastní stanovisko. Ten, kdo se neustále procvičuje jen v praktickém navrhování, nedokáže tyto schopnosti dostatečně rozvinout. Jenže kdo neumí zařadit díla jiných do náležitého kontextu, nedokáže pak kriticky zhodnotit ani své vlastní dílo.

2.3 Způsob práce krajinářských architektů

Pro činnost krajinářských architektů jsou tedy determinující společenské hodnoty a aktuálně platný duch doby, který rozhoduje o „konjunkturu“ těchto hodnot (Tessin 1999). K tomu se přidružují s nimi spjaté, proměnlivé plánovací vize. Způsob práce krajinářských architektů – nezávislý na epoše – přináší zároveň přidanou hodnotu teoretické informovanosti. Architektonické formulaci projektu při navrhování předchází v optimálním případě vývoj nosné koncepce. Jelikož navrhování, jak je vyloženo výše, se dnes už nevyčerpává pouze estetickou a prostorovou stránkou, a projekty tak už nejsou pouhými „estetickými idejemi a věcí vkusu“, jak se domnívá Eisel (1997, s. 31) – v tomto bodě mu musím odporovat –, předpokládá koncepční myšlení znalosti nejsoučasnější úrovně vědy a technologie, tradice, z níž architektonický úkol vychází, požadavků daného typu veřejného prostoru a potřeb skupin uživatelů, jimž je projekt adresován, a rovněž povědomí o městských kontextech. Pokud chce být projekt inovativní, tudíž chce přinášet skutečně něco nového a něco nového rovněž *umožňovat*, pak tento projekt vyžaduje fundovanou vazbu k fázím společenského vývoje a možnost využití teorií jako jejich interpretací – jako systémů kategorií, nabídek výkladu a orientačních pomůcek v komplexním světě.

2.4 Umělecké ambice

Za královskou disciplínu v rámci oboru krajinářské architektury se považuje koncepčně náročné navrhování; ambice vytvořit přitom také skutečné umění je jejím dalším vystupňováním. Krajinářská architektura vzešla původně ze zahradního umění. Mnozí zástupci tohoto oboru se nadále pokládají za umělce, kteří pokračují v nastolené tradici, a svůj obor považují za „užité umění“ (srov. za všechny Sattler 2016; Olin 2011). Když však s uměleckými ambicemi spojíme nejen vytvoření něčeho esteticky nového a svérázného nebo novou interpretaci klasických typů veřejného prostoru, nýbrž také komentáře jednotlivých fází

společenského vývoje a kulturních témat, trendů a fenoménů, pak je k tomu zapotřebí značná míra kulturního kapitálu: znalosti historie zahradního umění a krajinářské architektury stejně jako filozofie, dějin a teorie umění, urbanismu, historie a teorie architektury, a kulturních věd. Nikoli náhodou umělecké obory zahrnují pevně do svých studijních programů teorii umění. Také tváří v tvář skutečnosti, že umělecké disciplíny jsou nejpozději od šedesátých let 20. století orientovány silně koncepčně, je umělecky náročné ztvárnění veřejného prostoru bez teoretické fundovanosti téměř nemyslitelné.

Fakt, že v krajinářské architektuře německé jazykové oblasti existuje jen málo vynikajících tvůrců, osobitých postojů, rozpoznatelných rukopisů a téměř mizivá rozmanitost stylů, lze mimo jiné odvodit také z nedostatku kulturního kapitálu a chybějícího kritického diskurzu. S tímto dobrovolným sebeomezením se krajinářská architektura může sice stát solidním řemeslem, ale ničím víc, a proto se také jako obor rozvíjí pomaleji, než by bylo možné a žádoucí. James Corner vykládá roli teorie v této souvislosti následujícím způsobem: „možná se neobracíme k teorii ani tolik kvůli stabilitě a koherenci jako spíš kvůli konfliktu a konfrontaci. Teorie by mohla působit jako jakýsi budící katalyzátor, jakási invenční nápověda, podporující nové myšlení a zkoumání uvnitř oboru“ (2002, s. 19).

3 Způsobilost k doktorskému studiu a aktuální změny ve vědeckém provozu

Jak doktorské studium zakončené promocí, nastoupené v rámci standardní vědecké dráhy, tak doktorské studium zahrnuté do výzkumného projektu, které se v současné době v Německu nově konstituuje (srov. Feldhusen 2016; Flach a Kurath 2016), nepředpokládá jen schopnost vědecky pracovat, nýbrž prokázat také znalosti teoretických základů krajinářské architektury a příbuzných oborů a rovněž schopnost reflexe a kontextualizace. Právě při doktorském studiu na základě výzkumného projektu, které už možná brzy bude v Německu existovat, je těžištěm písemně formulovaná reflexe zpracovávaného výzkumného

problému. Výsledky výzkumného projektu se v ní mají být „pojímát jako výsledky výzkumu a dávat do souvislosti s nadřazenými teoretickými modely, urbanistickými konceptualizacemi nebo s nastolenými společenskými problémy“ (Flach a Kurath 2016, s. 75).

Má-li se většímu počtu absolventek a absolventů oboru krajinářská architektura otevřít možnost, aby nastoupili do doktorského studia zakončeného promoci a aby se zároveň výrazně zkrátila doba potřebná k vypracování dizertace, je nutné zajistit, aby se výše uvedené schopnosti zprostředkovávaly studentům důsledně již během studia. Při studiu architektury v Německu je dizertace dodnes nezřídka první vědeckou prací s rozsahem větším než deset stran, kterou dotyčný student sepiše – je to absurdní stav, který znamená, že si studující musejí všechny jmenované schopnosti osvojit teprve během fáze doktorského studia a potom namnoze při samostudiu.

Požadavek vyššího počtu studentů doktorského studia je úzce spjatý se změnami rámcovými podmínkami na univerzitách: na fakulty architektury a krajinářské architektury se už delší dobu vyvíjí nátlak, aby se snažily získávat finanční prostředky také od třetích stran. Pro univerzitní praxi to znamená, že nestačí, aby univerzity vzdělávaly studenty, nýbrž aby stejnou měrou – stejně jako všechny ostatní obory – také bádaly. Počet studentů doktorského studia zakončeného promoci a vědeckých publikací na jedné straně a výše získaných finančních prostředků na druhé straně ovlivňují přidělování finančních prostředků také pro vyučující personál, a to prostřednictvím přidělového klíče. Z vyšších kvót studentů doktorského studia zakončeného promoci profitují proto stejně tak i ta odvětví krajinářské architektury, která slouží vzdělávání pro praxi. Vcelku je tedy v životním zájmu *profese* krajinářské architektury, aby si zajistila svůj status coby univerzitního oboru, aby kvůli tomu odložila stranou jistou nechuť vůči teorii a aby se dále rozvíjela na poli vědeckého výzkumu tím, že mu poskytne prostor a své absolventy k tomu *také* kvalifikuje. Neboť „novým normálem“ v krajinářské architektuře je produkce a spotřeba znalostí. V posledních dvou desetiletích došlo k bezprecedentnímu nárůstu standardů a ke komplexitě vědních odborných znalostí [...]. Vzhledem k tomu, že se tento vědní obor rozšiřuje a propojuje se s jinými obory, aby řešil zásadní výzvy jedenadvacátého století, existuje tlak na zahrnutí širší základny myšlení v oboru a na prohloubení způsobu, jakým myslíme.“ (Deming a Swaffield 2011, s. 1).

V neposlední řadě se v éře znalostní společnosti smývají mezioborové hranice a dochází k vytváření sítí přes tyto hranice a napříč obory. K příkladům takového vytváření sítí patří online platformy a sítě, jako jsou v německém jazykovém prostoru Wolkenkuckucksheim, Netzwerk Architekturwissenschaft, Sub-Urban, dérive nebo Planung-neu-denken, které

využívá především mladší generace vědců. Pokud německá krajinářská architektura nechce přenechat výklad fenoménů ve veřejném prostoru měst jiným oborům, nebo přijme to, že kolem jejího tématu vznikne dlouhodobě vědomostní vakuum, čímž by se ovšem vytratila jako obor ještě více z obecného povědomí, pak by se měla výrazněji zapojit do interdisciplinárních diskurzů. K tomu ovšem musí německá krajinářská architektura nejprve začít kumulovat vědění – a vědce.

4 Závěry pro studium krajinářské architektury

Z dosud předložených skutečností lze učinit některé závěry pro studium krajinářské architektury.

4.1 Studium krajinářské architektury není učební obor a univerzita není vyšší umělecká škola

Architektonické navrhování v sobě skrývá významnou intuitivní složku. Přesto se však krajinářští architekti těší jen v nejvýzračnějších případech svobodě, jakou požívají umělci. Kromě toho práce projektanta sahá daleko za rámec architektonického navrhování. V oblasti mimo tvoření kreativních idejí se navrhování legitimizuje vazbou k empiricky podloženému vědění a k teoretickým koncepcím.

Na fakultách architektury a krajinářské architektury německých univerzit, které právem kladou důraz na kvalitní architektonické vzdělání, panuje přesvědčení, že mnohé se lze naučit až posléze v praxi, jen vlastní navrhování nikoli. S tím souhlasím, ale jdu v tomto směru ještě dál: pro úspěšnou a odpovědnou profesionální činnost jsou neodmyslitelné znalosti pozadí a reflexe a tím také schopnost umět zasadit každý jednotlivý případ do kontextu a posoudit ho. Ani tuto schopnost se nelze naučit v každodenním provozu v projekční kanceláři nebo na státním úřadě. Vedle předávání praktických znalostí – navrhování a projektování – musí být centrálním vzdělávacím obsahem zprostředkování obou těchto forem vědění.

Značná komplexita dnešních podmínek projektování podrobuje zkoušce priority všeho toho, co se studentům v rámci studia zprostředkovává. Napětí mezi tím, co umožňuje absolventům, aby se zařadili přímo do praxe, a tím, co se už právě v této praxi nenaučí, ale co přitom budou potřebovat v horizontu celého profesního života, je větší než kdy dřív.

4.2 Zprostředkování teorie by se mělo orientovat na přednostní pole působnosti krajinářských architektů: město, městské komunity, městskou kulturu, ekologii města a reprezentativní přírodní jevy v urbánním prostoru

Když koncem devadesátých let 20. století vyšel na katedře Dietera Kienasta v Curychu po dlouhých letech první sborník textů pro studenty krajinářské architektury (Kienast 1998), začalo se také pro studující na jiných univerzitách postupně zaplňovat vakuum, které do té doby po sobě zanechávala absence teorie, respektive jednostrannost její výuky. Zatímco však téměř všechny studentské architektonické úkoly byly věnovány úpravě veřejných prostranství v městských kontextech, texty ve sborníku se zabývaly přednostně tématy zahrady a krajiny. Další cenný sborník textů z anglické jazykové oblasti (Swaffield 2002) pokročil v tomto směru o něco dál, ale také zde chyběly teoretické přístupy, které by se vztahovaly ke společenským aspektům ztvárňování veřejného prostoru ve městech jako k nejčastějšímu kontextu realizované krajinářské architektury. Město jako sociální a politický prostor, rozhraní krajinářské architektury s urbanismem a s architekturou a také perspektiva uživatele se v tomto sborníku objevují jen okrajově.

To není nijak náhodné. V příspěvku Jörga Dettmara v předložené knize* jsou popsány důležité teoretické debaty v rámci německé krajinářské architektury v období od druhé světové války. Zřetelně patrné je přitom stejné slepé místo: městský veřejný a poloveřejný volný prostor a spolu s ním sociální stránka krajinářské architektury jsou jen periferním objektem teoretického zájmu v rámci tohoto oboru. Také diskurzy o změně využití, přivlastnění a správě veřejných městských prostranství jsou uváděny téměř výhradně pod jmény zástupců jiných oborů. Bez ohledu na skutečnost, že město je prvořadým sociokulturním a socioekonomickým kontextem dnešní krajinářské architektury a hlavním polem působnosti většiny projekčních kanceláří, jsou dominantními myšlenkovými schémata uvnitř tohoto oboru stále ještě „krajina“ a „zahrada“. Právě pojem „zahrada“ namísto „volného veřejného prostranství“ překrývá politickou dimenzi předmětu krajinářské architektury. Stejně skrytá zůstává politická dimenze v sebepojetí některých krajinářských architektů (viz např. Folkerts 2010; Louafi 2014). Také v odborných médiích blízkých praxi přichází krajinářská architektura už mnoho let zkrátka (Grosch a Petrow 2016). Odborný tisk je plný příkladů úprav veřejných prostranství, ale právě to, co je na nich veřejné, totiž otázka, jak ztvárnění ovlivňuje využití a také uživatele, tedy zkrátka sociální charakter míst, je tematizován víceméně jen na úrovni frázi („dovoluje mnohostranné využití“, „podporuje komunikaci“, „vybízí ke strávení příjemných chvil“).

Aktuální zprostředkování teorie v krajinářské architektuře a v projektování veřejného prostoru by se mělo orientovat, aniž by ztrácelo ze zřetele jiné aspekty, na přednostní pole působnosti krajinářských architektů: na městské komunity, urbánní veřejné a poloveřejné prostory, městskou kulturu a městské prostředí a reprezentativní prvky přírody v urbánním prostoru. K tomu patří také fundované znalosti historie komunálního projektování veřejného prostoru a krajinářské architektury – přičemž by primárně nešlo o výklad historie idejí a osob, nýbrž především o sociální historii.

4.3 Teorie architektury není „velká sestra“ teorie krajinářské architektury

Na tomto pozadí nelze už teorii architektury považovat za „velkou sestru“ teorie krajinářské architektury. Spíše by se musela orientovat silněji sociálně vědecky a kulturně vědecky. Vedle teoretických diskurzů, které Dettmar v tomto svazku otevírá, by se do vzdělávání krajinářských architektů musely integrovat poznatky ze sociologie, geografie města, etnografie města, urbanismu, ekopsychologie, teorie architektury a kulturologie. Z oblasti mimo krajinářskou architekturu by bylo zapotřebí podstatně více výkladů aktuálního díla, jak v tradicích kritiky architektury a umění, tak i v perspektivě sociologie města, to znamená se zřetelem k jeho sociálním a politickým dimenzím a rovněž implikacím (srov. na toto téma Petrow 2012).

Cílem zprostředkování teorie při studiu krajinářské architektury by pak nebylo vytvářet pseudointelektuální návrhy pomocí „změti teorií“, na což si právem postěžoval Eisel (2004, s. 9) na Technické univerzitě (TU) v Berlíně v devadesátých letech a na počátku 21. století. Stejně tak málo to posloužilo teoretizování při architektonickém navrhování. Zabývat se teorií v tvůrčích oborech má svůj smysl spíše z jednoho následujícího důvodu: protože se tak navrhování dostane pod kontrolu reflexe. Zpočátku totiž teorie neměla žádný jiný účel než výklad světa a tím jeho porozumění.

Role zprostředkování teorie při studiu krajinářské architektury spočívá tudíž v tom, aby studující přivedla k tomu, jak porozumět společenským fenoménům, minulým i aktuálním procesům rozvoje měst, základním psychologickým vzorcům, sociokulturním rozdílům ve vnímání světa atd. a také reflektovat, co mají společného s vlastním polem působnosti operačním prostorem pro práci krajinářských architektů. To by jim umožnilo, aby mohli navrhování veřejného prostoru chápat ve vztazích k městským transformačním procesům, v jejich rozdílných významových rovinách a také v poselstvích pro různé skupiny obyvatelstva. Při takovémto chápání by umožňovala konfrontace s teorií informované, reflektované navrhování. Setkání s teorií a empiricky získanými znalostmi pomáhá

v neposlední řadě rozvíjet schopnost empatie k cizím kontextům a k jiným pohledům na svět a tím ke schopnosti střídat perspektivy, která je pro profesi, sloužící veřejnému zájmu, naprosto zásadní. Již pouze ta skutečnost, že se vybraná část studujících vrátí později na vysoké školy jako vědeckí pracovníci a tam bude vzdělávat další generaci krajinářských architektů a architektů, by byla dostatečným důvodem k tomu, proč zprostředkovávat vedle „know-how“ také „know-why“, neboli jednoduše: vzdělání.

Chceme-li objasnit, o jaký druh teorií se přitom jedná, vyjmenuji dále některé příklady. Vztahují se především k sociální stránce architektonického ztvárnění veřejného prostoru. Základními kameny aktuální teoretické nastavby krajinářské architektury jsou mimo jiné následující koncepce a myšlenkové modely:

Fyzický, sociální, přivlastněný prostor (Pierre Bourdieu), prostorové obrazy (Detlev Ipsen), meziměsto (Thomas Sieverts), totální krajina (Rolf Peter Sieferle), krajina Tři (Martin Prominski), krajinný urbanismus (Charles Waldheim, James Corner), ekologický urbanismus (Mohsen Mostafavi), evropské město (Walter Siebel), obraz města (Kevin Lynch), Pattern Language (Christopher Alexander), místo (Christian Norberg-Schulz), místa a ne-místa (Marc Augé), heterotopie (Michel Foucault), zrychlení a odcizení (Hartmut Rosa), první, druhá, třetí příroda (John Dixon Hunt), příroda čtvrtého druhu (Ingo Kowarik), hyperpříroda (Michael van Valkenburgh), biofilie (Edward O. Wilson), udržitelná krása (Elizabeth K. Meyer), estetika příjemného (Wulf Tessin), krajinný narativ (Matthew Potteiger, Jamie Purinton), debata o významu v krajinářské architektuře (Laurie Olin, Marc Treib, Jane Gillette, Susan Herrington), atmosféra (Gernot Böhme), Broken Windows (James Q. Wilson, George L. Kelling), preventivní architektura (Wulf Tessin), teorie zpracování informací (Steven Kaplan), Attention Restoration Theory (Rachel a Stephen Kaplanovi), symbolická ekonomie (Sharon Zukin), Creative Class (Richard Florida), zážitková společnost (Ulrich Beck), ekonomie pozornosti (Georg Franck), reflexivní moderna (Ulrich Beck), geografický kapitál (Hans-Heinrich Blotevogel), kritická rekonstrukce (Josef Paul Kleihues), kritický regionalismus (Kenneth Frampton), teorie sítí aktérů (Bruno Latour), produkce prostoru (Henri Lefebvre), urbanismus (Walter Siebel), Urban DMA (Kim Dovey), interakce ve veřejném prostoru (Erving Goffman), sociální život malých městských prostorů (William H. Whyte), právo na město (Henri Lefebvre), Third Palaces (Ray Oldenburg), otevřené město (Richard Sennett), otevřené umělecké dílo (Umberto Eco), sociální, kulturní a symbolický kapitál/habitus (Pierre Bourdieu), místa paměti (Pierre Nora), kolektivní paměť (Maurice Halbwachs), Jak projektovat svět (Friedrich von Borries).

Mezi nimi se nacházejí tři druhy teorií: instrumentální teorie (podle Herrington, 2017, *normative theories*), které se orientují na předpověď, kontrolu a praktické jednání a říkají, jak se něco má dělat; kritické teorie (podle Herrington *resistant theories*), které chtějí vyvolat status quo a stimulovat změnu, a interpretativní teorie (podle Herrington *explanatory theories*), které popisují, proč jsou věci takové, jaké jsou, s cílem lepšího porozumění významům a kontextům (Swaffield 2002, s. 1nn. s odvoláním na Jürgena Habermase). Můžeme doplnit ještě texty dalších autorů bez konkrétně pojmenovaných teorií. Patří k nim: Udo Weilacher, Dieter Kienast, Günther Vogt, Annette Freytag, Gert Gröning, Stefanie Hennecke, Undie Gisekeová, Karsten Berr, Jörg Dettmar, Peter Latz, Susanne Hauser, Olaf Kühne, Vera Vicenzotti, Werner Nohl, Lucius Burckhardt, Ursula Paravicini, Setha Low, Mark Francis, Clare Cooper Markus, Susan Herrington, Anne Whiston Spirn, Catharine Ward Thompson, James Corner, Christophe Girot, Kim Dovey, David Harvey, Jane Jacobs, Jan Gehl, Hartmut Häußermann, Walter Siebel, Jens Dangschat, Klaus Selle, Rem Koolhaas, Adriaan Geuze a další. Adekvátně k čítankám komentovaných textů pro studující jiných oborů z nakladatelství Routledge (např. Larice a Macdonald 2013 nebo Giesecking a Mangold 2014) by se měly také pro krajinářskou architekturu sebrat, okomentovat a vydat důležité texty, aby se i v rámci fakult krajinářské architektury diskutovalo na základě jistého kánonu důležitých textů. To by v nejlepším případě vedlo k dialogu napříč generacemi projektantů tak, že by se o ústředních aspektech krajinářské architektury diskutovalo stále novým způsobem a ve vztahu k měnícím se rámcovým podmínkám. „Teorie zdaleka nic nedokazuje, ale poskytuje diskusní body ke konverzaci, která neustále pokračuje. Studenti musejí být vzděláváni v těchto diskusních bodech, protože se budou s touto konverzací setkávat po zbytek svého života“ (Gillette, 2011, s. 171).

Specifická hodnota teorií pro daný obor se projeví právě tehdy, když vyvolají vášnivé debaty. Tím, že vyzývají jiné autory k odpovědím, vytvoří pozadí, na jehož základě se obor může dorozumívat s okolím o svých základních principech a hodnotách. Zapálené konfrontace o koncepci „krajina Tři“ (Prominski 2004 a za všechny Eisel 2011 a Körner 2006) a „Estetika příjemného“ (srov. Tessin 2008 a za všechny Rehwaldt 2009) zřejmě přiměla mnoho kolegů v oboru přinejmenším z akademické sféry, aby přesněji zdůvodnili svá stanoviska, promysleli si své postoje a možná je i modifikovali.

4.4 Zprostředkování teorie vede k suverénnímu zacházení se stěžejními pojmy odborné terminologie

S prací s teorií je úzce spjata způsobnost studujících suverénně zacházet se stěžejními pojmy rozvoje města a veřejného prostoru. Také v tomto směru existují značné deficity:

význam pojmů bývá mnohdy spíše „pocitován“, než aby se jednalo o vědění. K pojmům a debatám o nich vedených, kterým vládnu absolventi přinejmenším magisterských studijních programů a které by měli reflektovat právě také v jejich neostroti, v jejich proměnlivosti, patří například příroda, ochrana přírody, krajina, kulturní krajina, estetika, ale také veřejnost a veřejný prostor, urbanismus, přivlastnění, atmosféra, gentrifikace, ekologická rovnováha, typologie, koncepce, místo a prostor.

4.5 Zprostředkování teorie by mělo probíhat v přiměřených dávkách a ve zřetelné souvislosti s architektonickými, respektive stavebními úkoly

V zájmu toho, aby teorie nezůstala „suchá“ a aby bylo možné přímo zakoušet její přidanou hodnotu, mělo by se architektonické vzdělání úzce vzájemně propojovat s teoretickým vkladem. Právě v oborech s malou afinitou ke čtení, jako je krajinářská architektura, fungují vyučující jako svým způsobem před-čítači: tím, že studující neodradí obtížně konzumovatelnou látkou, nýbrž vyberou texty, které jsou dobře napsané, otvírají oči a mají návaznost na jiné obsahy studia, a ty pak použijí ve výuce v přiměřené dávce. Tím vychovají z budoucích krajinářských architektů čtenáře a zkultivují jejich zvědavost prostřednictvím četby. V této souvislosti je třeba zmínit vynikající knihu *Landscape Theory for Design* od Susan Herrington (2017). V ní se poprvé uvádějí různé teoretické koncepce do přímé souvislosti s architektonickým navrhováním, a tak byla provedena naléhavě nezbytná transformační práce mezi humanitními a společenskými vědami na jedné a krajinářskou architekturou na druhé straně.

4.6 Studium krajinářské architektury musí prokázat způsobilost k doktorskému studiu

Docílit toho, aby absolventi krajinářské architektury prokázali způsobilost k doktorskému studiu, znamená, že si studující osvojí teoretický fundament krajinářské architektury, empiricky podložené vědomosti a zároveň také základy vědecké práce a přinejmenším primární znalosti metod, aby tak rozvinuli schopnost reflexe společenských procesů a jejich účinky na projektování a aby se přenesli do pozice, ve které se budou kriticky konfrontovat s projektovými vzory a hodnotami a světónázory, které se za nimi skrývají.

4.7 Vzdělání vhodné pro praxi a zároveň teoreticky fundované vyžaduje vyučující s různými profily

Doktorské studium zakončené promocí vyžaduje profesorky a profesory, kteří mohou doktorandky a doktorandy v této etapě studia krajinářské architektury vést, buď proto, že

sami takovým doktorským studiem prošli, nebo si přinejmenším během svého studia osvojili práci na vědeckých textech. Zprostředkování teorie při studiu krajinářské architektury vyžaduje zase takové vyučující, kteří jsou erudovaní v teoretických otázkách. Eisel poukázal na to, že k předávání teoretických vědomostí je nutná dvojitá kvalifikace vyučujících. Pokud však nechtějí jednat neodpovědně – jako diletanti, kteří se v porozumění teoretickým textům nacházejí jen krůček před svými studenty – musejí znát nejen příslušné texty, nýbrž samozřejmě také jejich diskurzivní kontexty; musejí „chápat, v jakém historickém myšlenkovém horizontu [...] byly dané výpovědi zformulovány; jaké alternativy je třeba přitom vyselektovat a z jaké duchovně historické a reálně historické situace vzešly“, a sami musejí disponovat dlouholetou zkušeností ve výuce teorie (Eisel 2004, s. 13). Jelikož na oboru krajinářské architektury na německých univerzitách nejsou žádné katedry historie a teorie, které by byly adekvátní katedrám historie a teorie architektury (Geschichte und Theorie der Architektur, GTA) na fakultách architektury, jsou zapotřebí vyučující, kteří pendlují. Na fakultách musejí působit vyučující s různými profily: praktikové publikující také náročnější příspěvky k odborným debatám a tématům, které překračují hranice jejich vlastních projektů (jako např. Corner 2014; Olin 2011; Vogt 2014), a vědci, kteří se naučili, jak se navrhuje.

Zásadní úkol vysokoškolských učitelů spatřuji v tom, aby rozšiřovali korpus textů, které jsou vhodné pro výuku. Tento úkol přísluší jak vědcům, tak praktikům. Jen tak budou tyto texty reprezentovat také perspektivy a zkušenostní pozadí obou skupin vyučujících a mohou přispět k plodnému dialogu ve výuce krajinářské architektury.

5 Závěr

Má-li být krajinářská architektura v tvůrčím ohledu inovativní, musí být společensky bdělejší, zainteresovanější i intelektuálně flexibilnější a uskutečnit proces obnovy v rovině svého myšlenkového fundamentu: tím, že zahradí svá slepá místa a vtáhne do svého odborného zorného pole ty aspekty, které tam dosud hrají podřadnou roli, ačkoliv jsou v praxi velice důležité. Musí se výrazněji tematicky otevřít a vytvořit síť společnou s jinými kulturními oblastmi. Pokud se má krajinářská architektura výrazněji prosadit jako akademický obor, musela by rozšířit své výzkumné aktivity, musela by se víc prezentovat v interdisciplinárních diskusích a kvalifikovat další generace krajinářských architektů také pro vědeckou práci. Ten, kdo jako já studoval krajinářské projektování na Technické univerzitě (TU) v Berlíně, zažil tam opravdovou poziční válku mezi krajinářskými projektanty a tvůrci. Pokračování této války trvá v Německu až do přítomnosti v podobě polarizace mezi praktiky a vědci. Otázka, zda je třeba krajinářské architektky vzdělávat s takovým ohledem na praxi, se dnes klade

stejně málo jako otázka, zda je studium třeba postavit na fundovaných teoretických základech. Pokud chceme vychovávat dobré, a tudíž kreativní, vzdělané a reflektující krajinářské architekty, je potřebná kompetence obou stran.

Tak, jako se v krajinářské architektuře sedmdesátých let 20. století odehrával *social & ecological turn* (sociální & ekologický obrat) a v devadesátých letech 20. století zase *aesthetic turn* (estetický obrat), dochází dnes, víc než o dvacet let později, opět k novému konstituování stanovisek. Vysoká dynamika rámcových společenských podmínek a zesílený hlas občanské společnosti nutí tento obor k zásadnější společenské orientaci. Změněná vysokoškolská politika v Německu a snahy jiných oborů se jí přizpůsobit, jsou pro krajinářskou architekturu výzvou, aby dohnala jiné obory ve výzkumu a ve vědecké kvalifikaci svého dorostu. Naštěstí nic nenasvědčuje tomu, že by tvůrčí stránka byla přitom hozena přes palubu, jak se to v devadesátých letech 20. století stalo se sociálními aspekty. Kdo jiný by měl tuto výzvu přijmout, než obor, jakým je krajinářská architektura, která se cele zasvěcuje projektování budoucnosti?

*Jörg Dettmar, *Wissenschaftliche Grundlagen der Landschaftsarchitektur*, in: K. Berr (ed.), *Landschaftsarchitekturtheorie, RaumFragen: Stadt – Region – Landschaft*, s. 21-50.

Constanze A. Petrow: *Know-how und Know-why: Plädoyer für die Stärkung der Theorievermittlung im Studium der Landschaftsarchitektur*, in: Karsten Berr (Hrsg.), *Landschaftsarchitekturtheorie. Aktuelle Zugänge, Perspektiven und Positionen*. Springer VS, Wiesbaden 2018, s. 51-70. Překlad Petr Kaška.

Literatura

Berr, K. (ed.). (2017) *Architektur- und Planungsethik. Zugänge, Perspektiven, Standpunkte*. Wiesbaden: Springer VS.

Bourdieu, P. (1989) *Die feinen Unterschiede. Kritik der gesellschaftlichen Urteilskraft*. Frankfurt a. M.: Suhrkamp.

Corner, J. (2002). *Origins of theory*. In S. Swaffield (ed.), *Theory in landscape architecture. A reader* (s. 19-20). Philadelphia: University of Pennsylvania Press (první vydání 1990). Český in: Tichá, J. (ed.). *Architektura a krajina. Texty o moderní a současné architektuře VII*. Praha: Zlatý řez, 2017, s. 29-52.

Corner, J., & Hirsch, A.B. (ed.). (2014). *The Landscape Imagination. Collected essays of James Corner 1990-2010*. New York: Princeton Architectural Press.

Deming, M. E., & Swaffield, S. (2011). *Landscape Architecture Research. Inquiry, Strategy, Design*. Hoboken: Wiley.

- Dovey, K. (2016). *Urban Design Thinking. A conceptual toolkit*. London: Bloomsbury.
- Eisel, U. (1997). Unbestimmte Stimmungen und bestimmte Unstimmigkeiten. In S. Bernard & P. Sattler (ed.). *Vor der Tür. Aktuelle Landschaftsarchitektur aus Berlin* (s. 17–33). München: Callwey.
- Eisel, U. (2004). Über Motive, Mängel, Missverständnisse, Marotten und Moden. In S. Schöbel (ed.), *Aufhebungen. Urbane Landschaftsarchitektur als Aufgabe. Eine Anthologie für Jürgen Wenzel* (s. 9–14). Berlin: wvb.
- Eisel, U. (2011). *Abenteurer, Brüche, Sicherheiten und Erschütterungen in der Landschaftsarchitektur? Über den Unterschied zwischen Theorie und Fachpolitik sowie einige Auskünfte über eine Schule*. Kassel: Kassel University Press.
- Feldhusen, S. (2016). Doctor of Architecture? Entwurfspraxis als Bestandteil der Forschung. *Stadt + Grün* 9, 46–49.
- Flach, A., & Kurath, M. (2016). Architektur als Forschungsdisziplin. Ausbildung zwischen Akademisierung und Praxisorientierung. *Archithese*, 2, 73–80.
- Folkerts, T. (ed.). (2010). *Topotek 1 Rosemarie Trockel. Eine Landschaftsskulptur für München*. Basel: Birkhäuser.
- Giesecking, J. J., & Mangold, W. (ed.). (2014). *The People, Place, and Space Reader*. London: Routledge.
- Gillette, J. (2011). Commentary 3. In M. Treib (ed.). (2014). *Meaning in Landscape Architecture & Gardens. Four essays, four commentaries* (s. 166–173). London: Routledge.
- Grosch, L. & Petrow, C.A. (ed.). (2016). *Parks entwerfen. Berlin Park am Gleisdreieck oder die Kunst, lebendige Orte zu schaffen*. Berlin: Jovis.
- Herrington, S. (2017). *Landscape Theory in Design*. London: Routledge.
- Kienast, D. (1998). *Textbuch Landschaftsarchitektur*. Zürich: ETH (Professur für Landschaftsarchitektur an der ETH Zürich).
- Körner, S. (2006). Eine neue Landschaftstheorie? Eine Kritik am Begriff „Landschaft Drei“, *Stadt + Grün*, 10, 18–25.
- Larice, M. & Macdonald, E. (ed.). (2013). *The Urban Design Reader*. London: Routledge.
- Lesche, E. (2016). Engagiert Euch endlich! *Garten + Landschaft*, 5, 66.
- Louafi, K. (ed.). (2014). *Grüne Inseln in der Stadt. 25 Ideen für urbane Gärten*. Berlin: Jovis.
- Meyer, E.K. (2008). Sustaining beauty. The performance of appearance. A manifesto in three parts. *Journal of Landscape Architecture*, 1, 6–23.
- Nohl, W. (2002). Freiraumplanung zu Beginn des 21. Jahrhunderts. Gesellschaftliche Entwicklungen und ihr Einfluss. *Stadt + Grün*, 8, 9–16.
- Olin, L. (2011). Form, meaning and expression in landscape architecture. In M. Treib (ed.). *Meaning in Landscape Architecture & Gardens. Four essays, four commentaries*. (s. 22–70). London: Routledge (první vydání 1988).

- Petrow, C.A. (2011). Hidden meanings, obvious messages: Landscape architecture as a reflection of a city's self-conception and image strategy. *Journal of Landscape Architecture*, 1, 6–19.
- Petrow, C.A. (2012). Städtischer Freiraum. In F. Eckardt (ed.). *Handbuch Stadtsoziologie*. (s. 805–837). Wiesbaden: Springer VS.
- Petrow, C.A. (2013). *Kritik zeitgenössischer Landschaftsarchitektur. Städtische Freiräume im öffentlichen Diskurs*. Münster: Waxmann.
- Petrow, C.A. (2015). Entwurf einer Theorie vom Bürgerpark des 21. Jahrhunderts. Der Park am Gleisdreieck in Berlin. *Stadt + Grün*, 7, 18–25.
- Petrow, C.A. (2016). Parks als lebendige Orte entwerfen. In L. Grosch & C.A. Petrow (ed.). *Parks entwerfen. Berlins Park am Gleisdreieck oder die Kunst, lebendige Orte zu schaffen* (s. 150–195), Berlin: Jovis.
- Petrow, C.A. (2017). Wertkonflikte in Landschaftsarchitektur und Freiraumplanung. Felder, Akteure, Positionen. In K. Berr (ed.). *Architektur und Planungsethik. Zugänge, Perspektiven, Standpunkte* (s. 45–67). Wiesbaden: Springer VS.
- Prominski, M. (2004). *Landschaft entwerfen. Zur Theorie aktueller Landschaftsarchitektur*. Berlin: wvb.
- Rauterberg, H. (2014). *Wir sind die Stadt! Urbanes Leben in der Digitalmoderne*. Frankfurt a. M.: Suhrkamp.
- Rehwaldt, T. (2009). Die Geschmacksfrage. Über Ästhetik in der Landschaftsarchitektur. *Garten + Landschaft*, 2, 10–11.
- Sattler, P. (2016). Atmosphären in der Freiraumgestaltung. <https://www.gartenlandschaft.de/atmosphaeren-in-der-freiraumgestaltung>. Zpřístupněno: 17. prosince 2016.
- Selle, K., Sutter-Schurr, H. & Zalas, L. (2010). Theorie für die Praxis? Untersuchungen einer schwierigen Beziehung. In A. Harth & G. Scheller (ed.). *Soziologie in der Stadt- und Freiraumplanung. Analysen, Bedeutung und Perspektiven* (s. 151–168). Wiesbaden: Springer AS.
- Sutter-Schurr, H. (2010). Projektionen, Moden, professionelle Ignoranz. *Stadt + Grün*, 1, 18–23.
- Swaffield, S. (ed.). *Theory in Landscape Architecture. A Reader*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Tessin, W. (1999). De gustibus non est ...: Architektur zwischen Begründungsnot und Überzeugungszwang. *Stadt + Grün*, 7, 437–443.
- Tessin, W. (2008). *Ästhetik des Angenehmen. Städtische Freiräume zwischen professioneller Ästhetik und Laiengeschmack*. Wiesbaden: Springer AS.

- Thompson, I. (2017). The role of theory. In A. van den Brink, D. Bruns, H. Tobi & S. Bell. (ed.). *Research in Landscape Architecture: Methods and Methodology* (s. 37–53). London: Routledge.
- Tschumi, B. (1987). *Cinégramme folie: Le Parc de la Villette*. Seyssel: Champ Vallon.
- Vogt, G. (2014). *Landschaft als Wunderkammer. Fragen nach einer Haltung*. Zürich: Lars Müller (vydal R. Bornhauser, T. Kissling)
- Weidinger, J., (2013). Antworten auf die verordnete Verwissenschaftlichung des Entwerfens. In J. Weidinger (ed.). *Entwurfsbasiert forschen* (s. 13–37).
<http://dx.doi.org/10.14279/depositonce-3866>. Zpřístupněno: 15. října 2016.
- Zukin, S. (1995). *The Cultures of Cities*. Oxford: Blackwell.